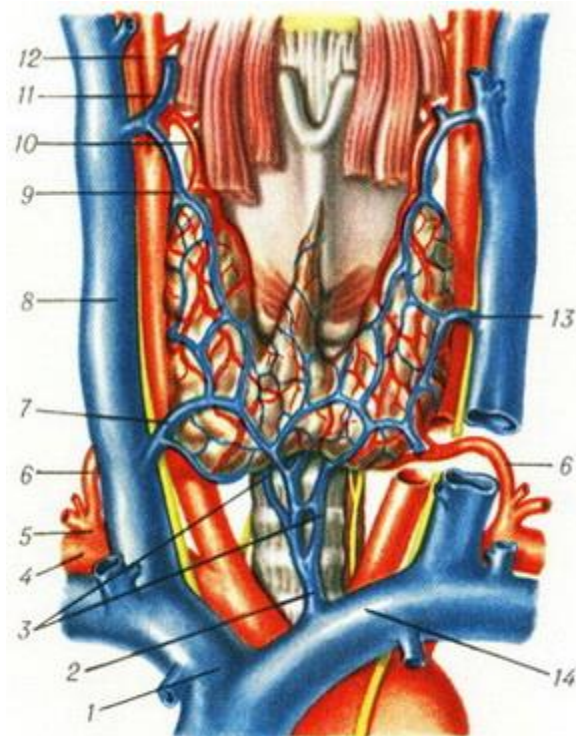

Štítná žláza (*glandula thyroidea*)

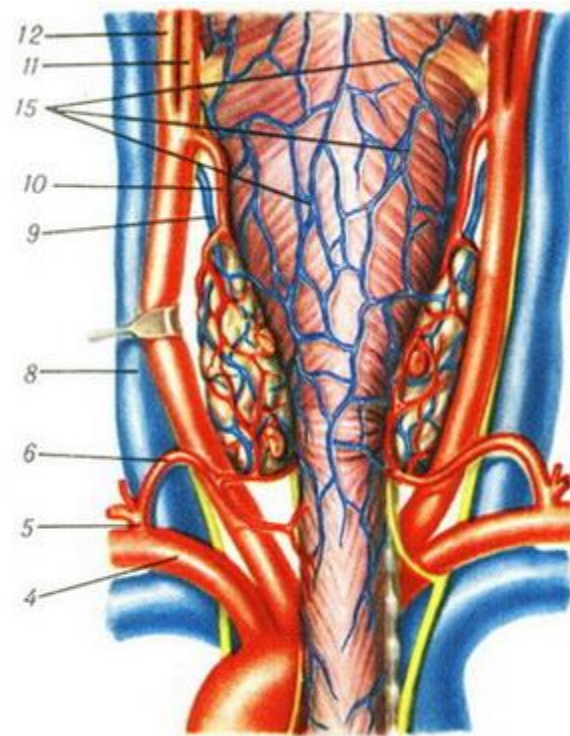

Štítná žláza – vnější stavba

- přední strana krku, přiložena k hrtanu a průdušnici
- dva laloky propojené isthmem, u některých lidí také lobus pyramidalis
- větší u žen, geograficky dále od moře a ve vyšších nadmořských výškách
- významná krevní i lymfatická cirkulace

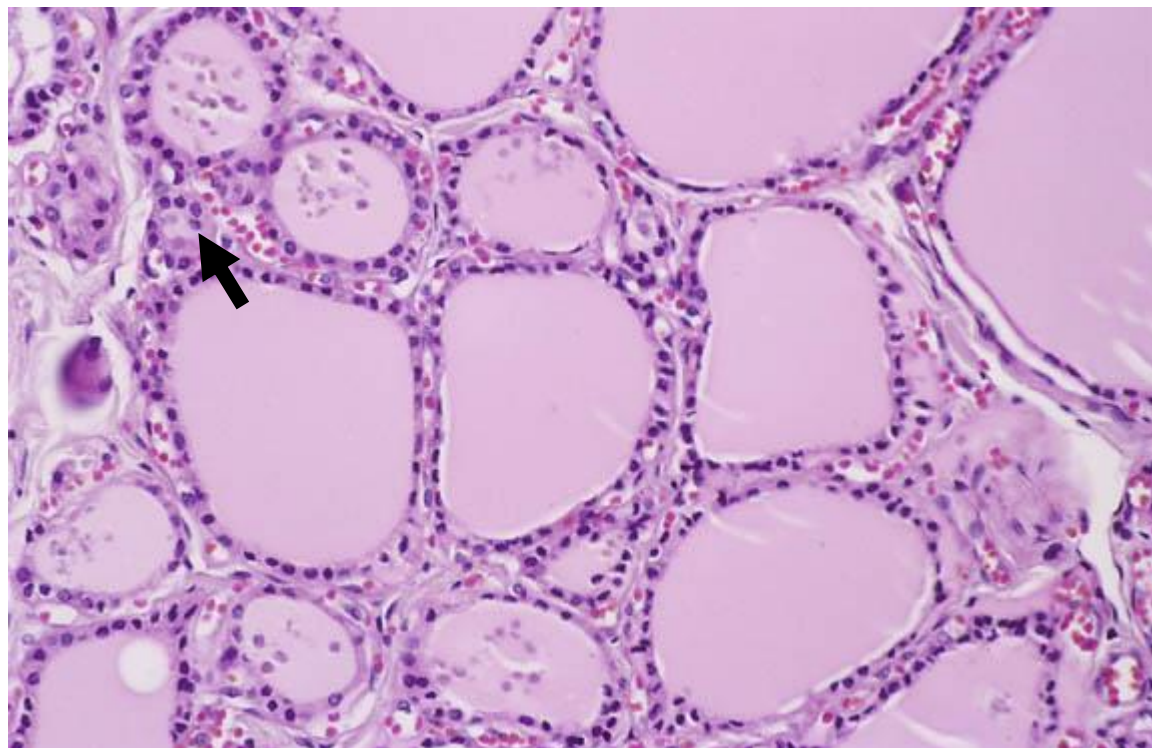
2

3

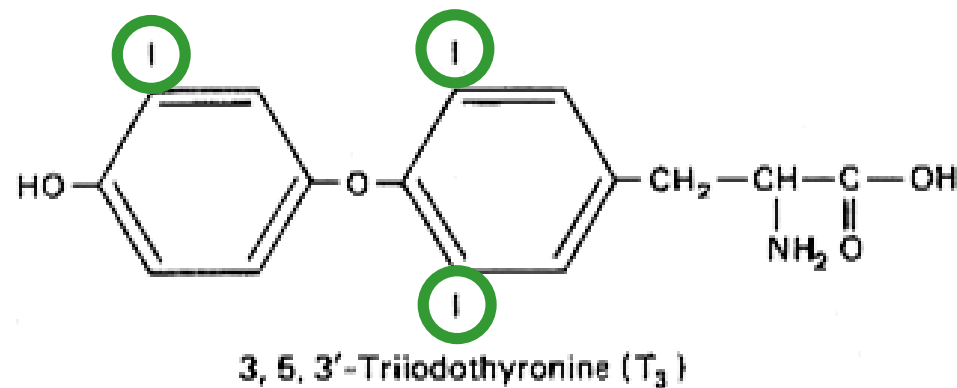
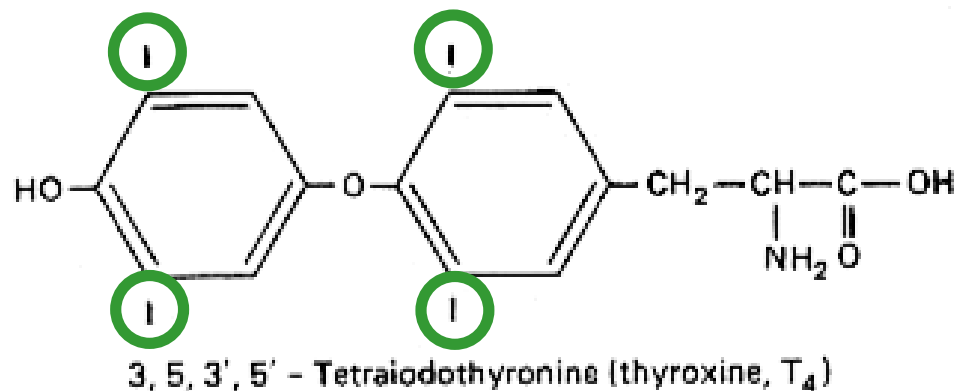
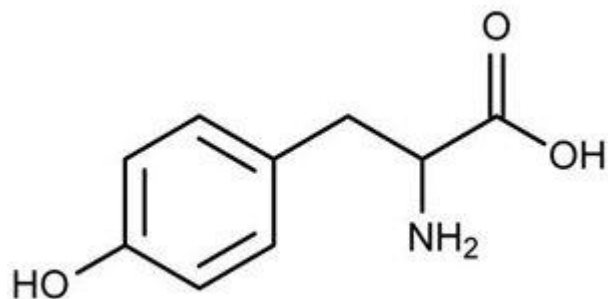
Štítná žláza – vnitřní stavba

- vazivová septa rozdělují žlázu na lalůčky (lobuli), které se skládají z váčků (folliculi, 50 - 500 μm) oddělených vazivem a kapilárními a lymfatickými pleteněmi
- folikuly z jedné vrstvy kubických folikulárních buněk a vyplněné koloidem (viskózní a homogenní tekutina, tyreoglobulin)
- parafolikulární buňky (C-buňky - **kalcitonin**) z neuroektodermu (neurální lišta)

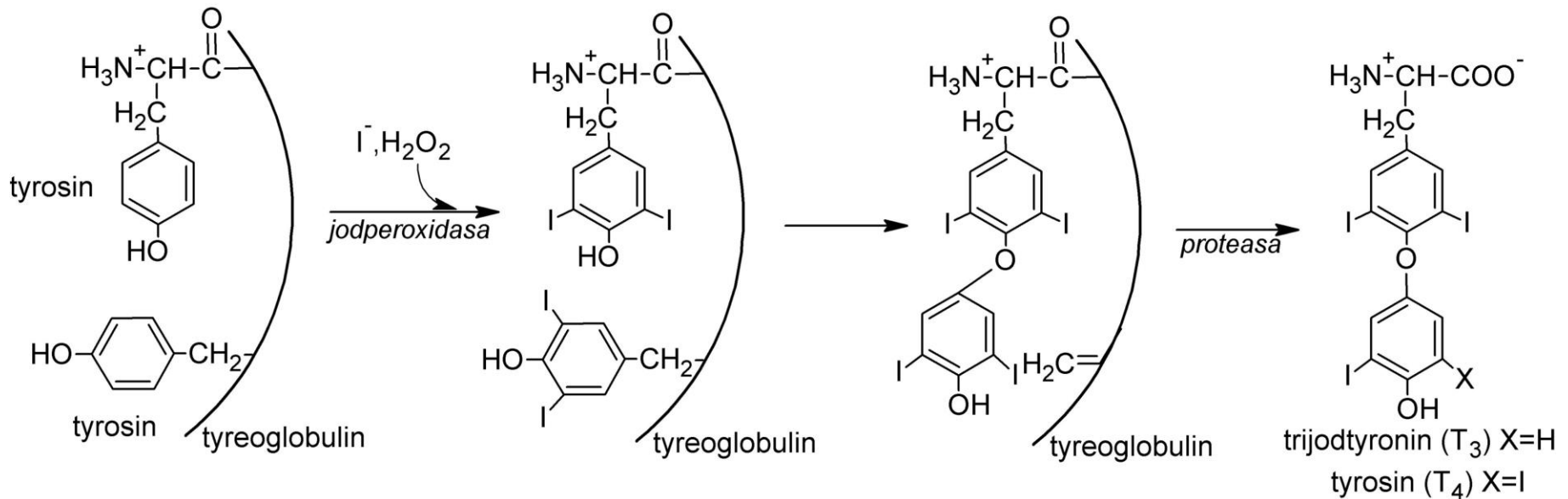
Hormony štítné žlázy: trijodtyronin (T_3) a tetrajodtyronin/tyroxin (T_4)

- odvozeny od AMK tyrosinu
- v podstatě dvojitý tyrosin s třemi nebo čtyřmi atomy jódu
- rozpustné v tucích

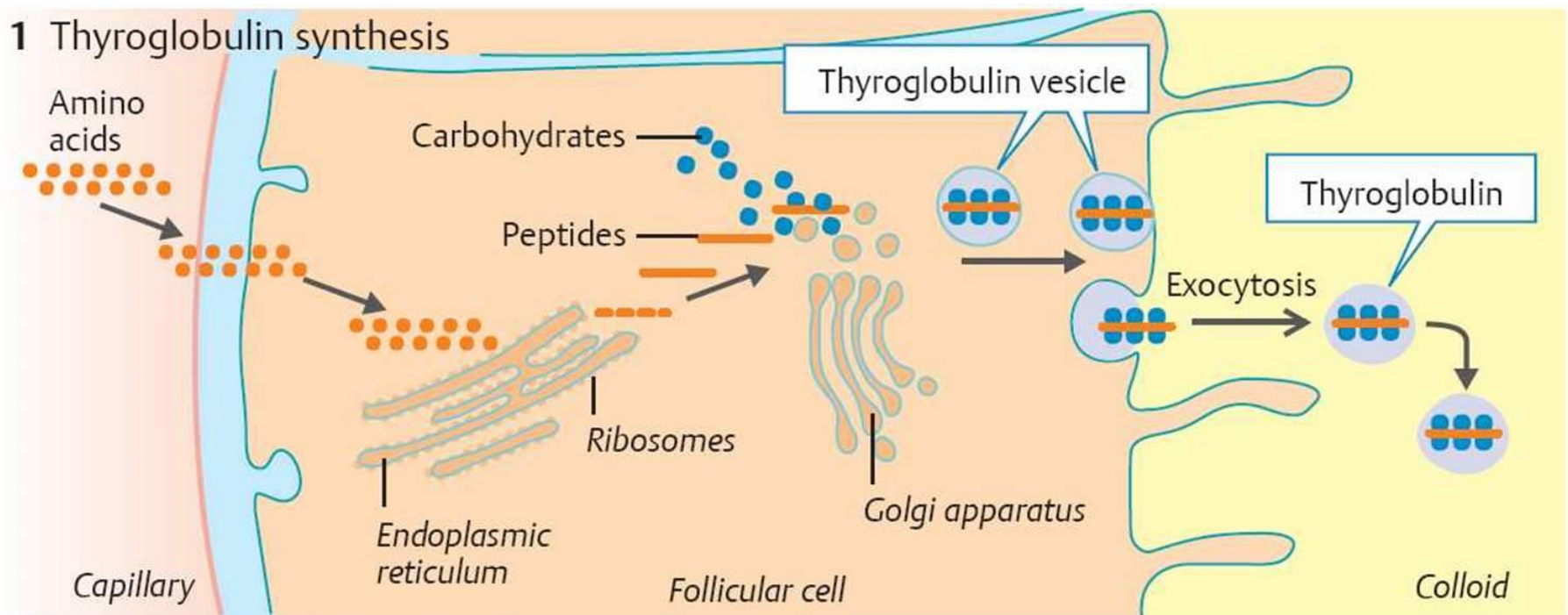
Hormony štítné žlázy - syntéza

- modifikace tyrosinů navázaných na tyreoglobulinu
- posttranslační modifikace navázáním jódu
- proteolytické štěpení
- uvolnění jako T_3 nebo T_4
- vazba na globuliny a transport

Hormony štítné žlázy - syntéza tyreoglobulinu

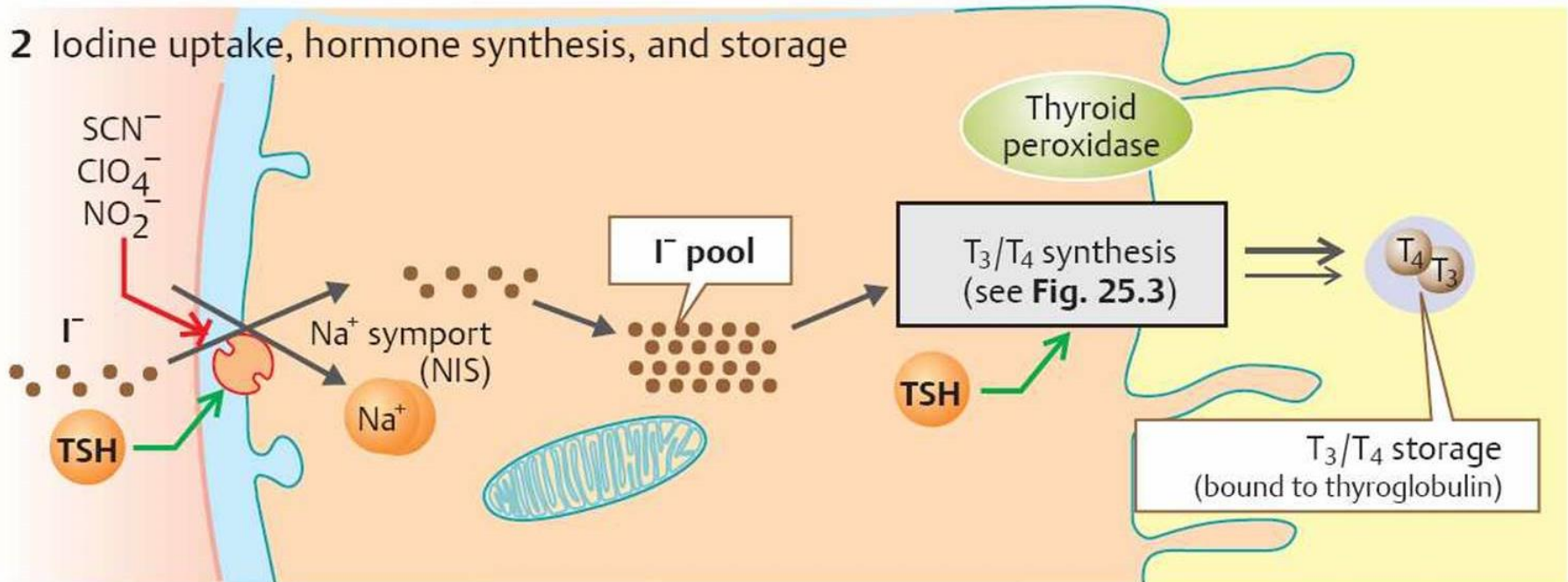
- 660kDa protein
- syntéza na ribozomech folikulárních buněk
- glykace v Golgiho aparátu
- balen do granul
- exocytóza z folikulárních buněk do koloidu

Hormony štítné žlázy - syntéza

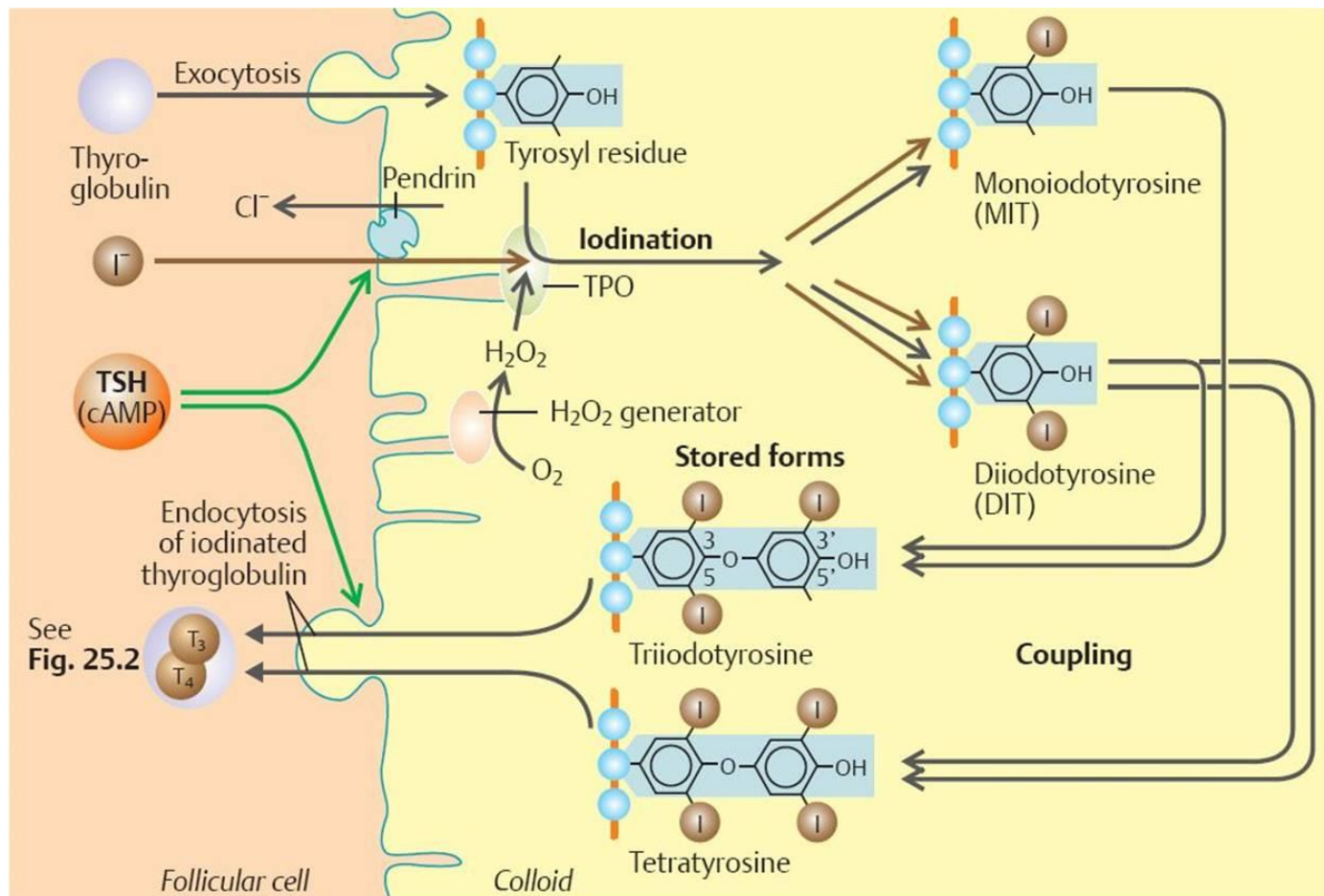
- sekundární aktivní transport jódu do folikulárních buněk (dva Na^+ na jeden I^-)
- cca 25x koncentrován (stimulace TSH přes cAMP > 250x koncentrován)
- kompetice s ostatními anionty
- přestup do koloidu zajišťuje protein pendrin (transport oproti Cl^-)
- další zpracování **jodperoxidázou/tyreperoxidázou** na mikrovilli membrány folikulárních buněk přivrácené ke koloidu (oxidace I^- na I^0)

2 Iodine uptake, hormone synthesis, and storage

Hormony štítné žlázy - syntéza

- jodování tyreoglobulinu stimulováno TSH přes IP_3
- reakce jodovaných tyrozinových zbytků na tyreoglobulinu mezi sebou $> T_3/T_4$
- skladování v koloidu ve formě T_3 a T_4

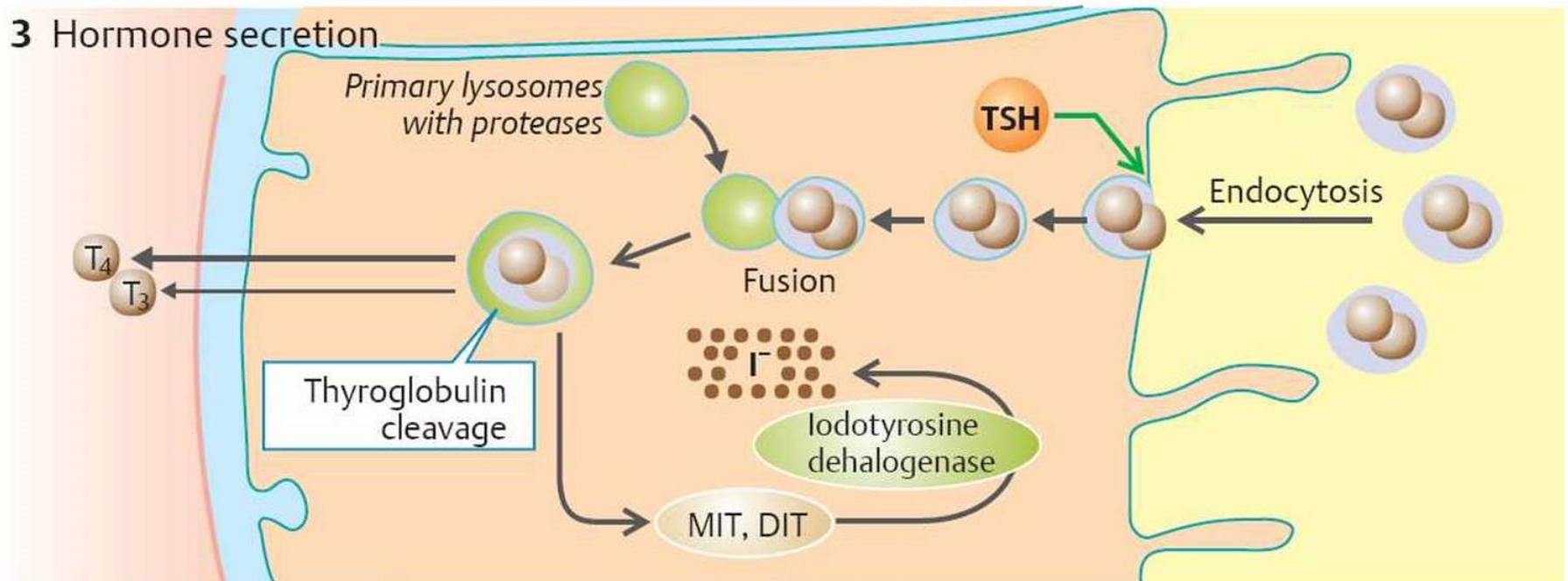

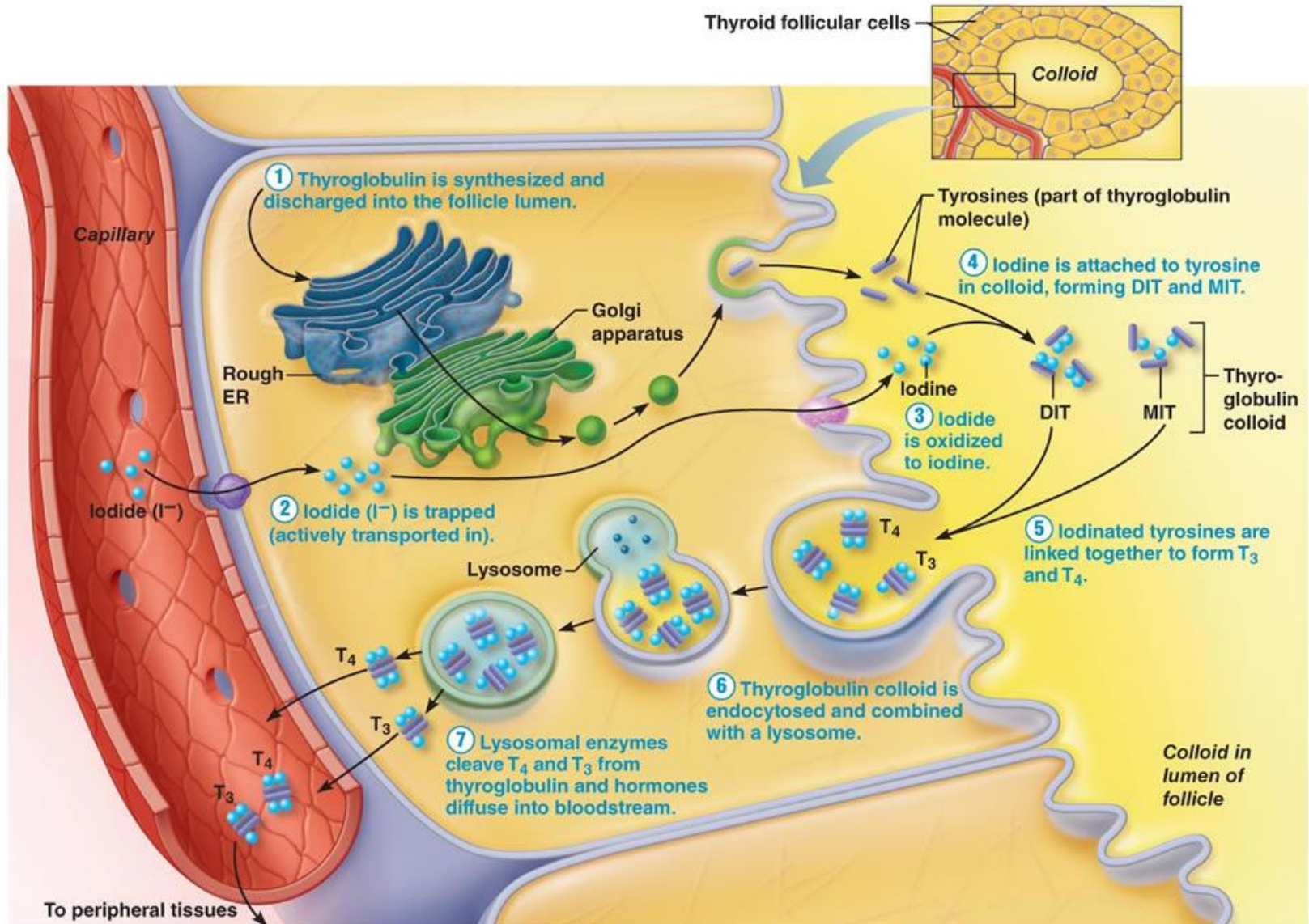
Hormony štítné žlázy - sekrece

- tyreoglobulin přenesen endocytózou do folikulárních buněk
- tvorba fagolyzosomů
- proteázy odštěpují T_3 a T_4 z tyreoglobulinu
- T_3 a T_4 do krve
- zbytek monojodtyrosinu (MIT) a diiodtyrosinu (DIT) použity pro recyklaci jódu

3 Hormone secretion

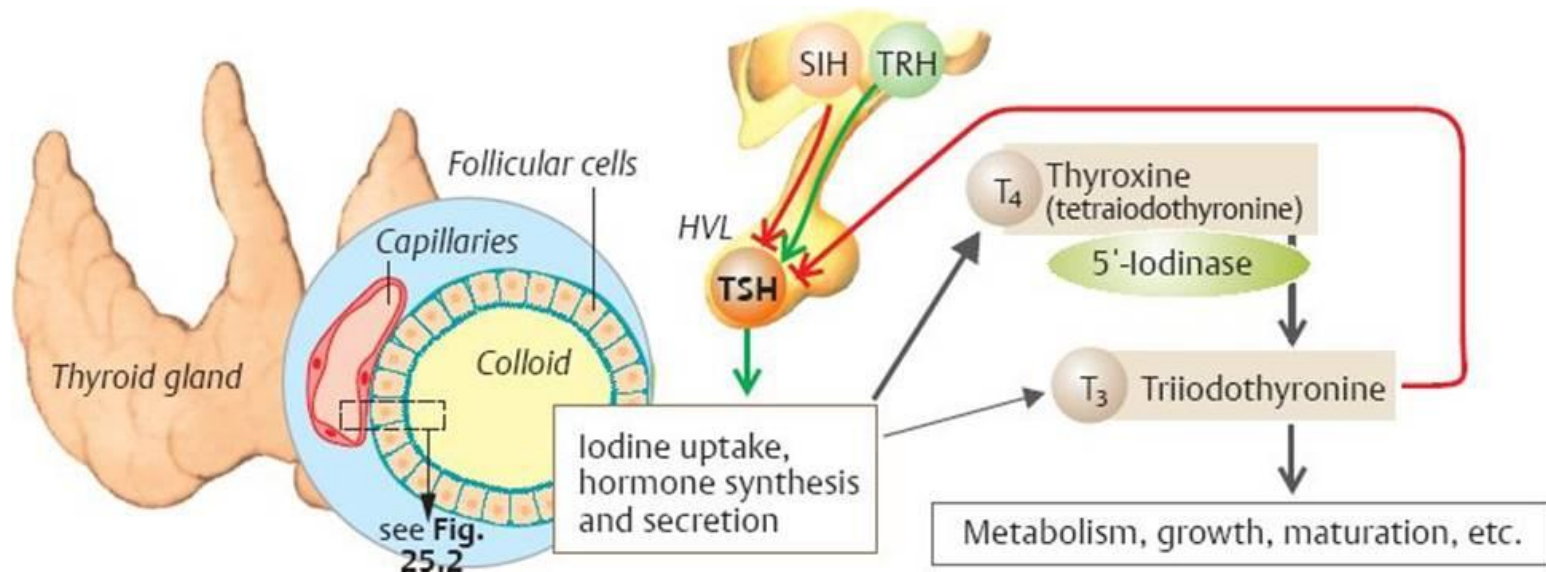

Hormony štítné žlázy - shrnutí syntézy a sekrece

Hormony štítné žlázy - regulace a transport

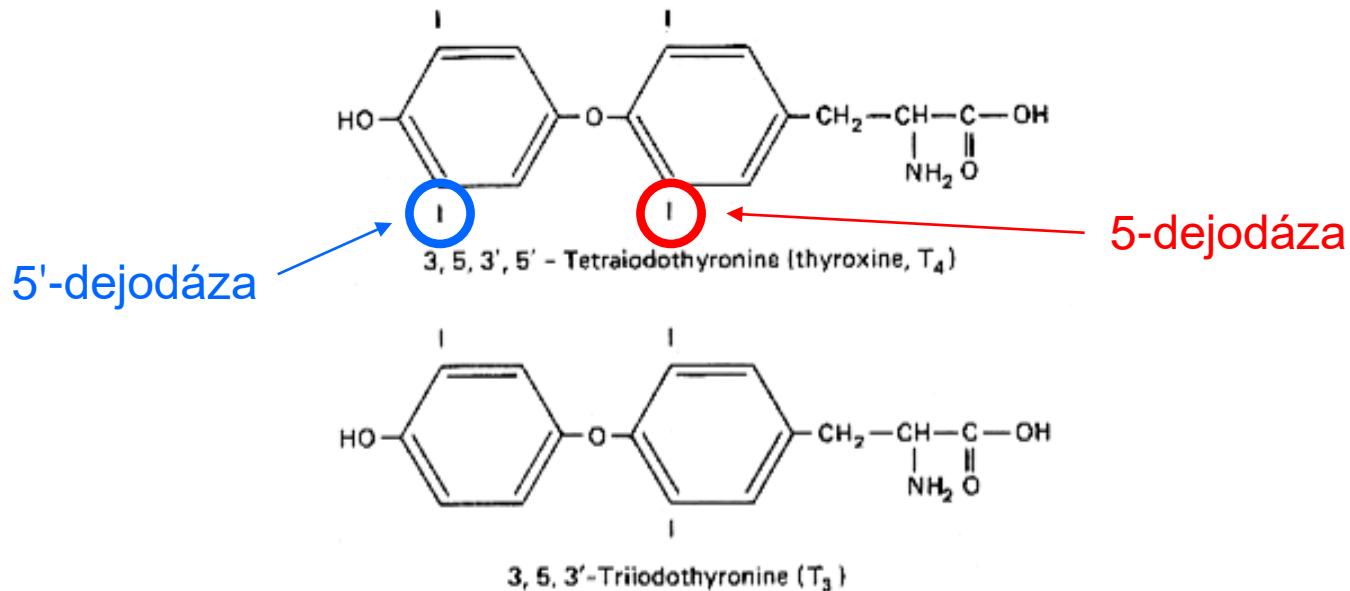
- osa hypothalamus-hypofýza (stimulace **tyreoliberin-tyreotropin, TRH-TSH**; inhibice **somatostatinem, SIH**)
- stimulace poklesem titru tyroxinu (T_4 ; intracelulárně dejodován na T_3), poklesem BMR, hypotermií
- negativní zpětná vazba (cvičení > zvýšení tělesné teploty > inhibice tvorby)

- vazba na globulin (thyroxine-binding globulin, TBG – primárně T_4), v menším množství na prealbumin a sérumalbumin
- volné T_3 a T_4 transportovány ve stopovém množství (0,3 %), ale jsou aktivní

Hormony štítné žlázy - působení

- T_3 3x - 8x účinnější než T_4 , který je považován za zásobní formu hormonu
- T_3 působí rychleji
- poločas rozpadu 1 den (T_3) a 7 dní (T_4)
- 80 % T_3 vzniká odštěpením jódu z T_4 v játrech, ledvinách a dalších cílových buňkách (mozek, hypofýza, placenta, hnědá tuková tkáň): **5'-dejodáza**
- **5-dejodáza** produkuje inaktivní **reverzní T_3** odštěpením jódu na vnitřním kruhu > regulace produkce TSH při hladovění
- **transport do buněk za spotřeby ATP a vazba na jaderné receptory**

Hormony štítné žlázy - aktivita

- hormon + jaderný receptor (monomer nebo dimer TR/RXR) > vazba na responzivní elementy DNA (koaktivátor, RNA polymeráza) > exprese genů
- zvyšují bazální metabolismus (zvýšení počtu mitochondrií, křist, zpracování cholesterolu)
- **↑energetický metabolismus – ↑spotřeba kyslíku – ↑produkce tepla**
(+ podpora štěpení hnědého tuku přes kontrolu exprese potřebných enzymů)
- synergie s růstovým hormonem
- T₃ stimuluje růst (kostra, mozek) a zrání, zvyšuje srdeční výdej a tepovou frekvenci, podporuje katabolismus proteinů a sacharidů, zvyšuje citlivost k jiným hormonům a jejich účinek (inzulin, glukagon, somatotropin, adrenalin)

Hormony štítné žlázy - patofyziologie

- porucha se může objevit v kterémkoli z kroků syntézy T_3 a T_4 nebo na úrovni jejich transportérů a receptorů
- poruchy se mohou projevit zvětšením štítné žlázy (**struma**, vole, goiter) – uvolňování T_3 a T_4 může být jak zvýšené (např. proliferace následkem vazby autoprotilátek), tak snížené (např. nedostatek jódu > pokles tvorby T_3 a T_4 > zvýšená produkce TSH > proliferace folikulárních buněk)

Hormony štítné žlázy - nadbytek

Hypertyreóza = zvýšená produkce hormonů štítné žlázy

Příčiny:

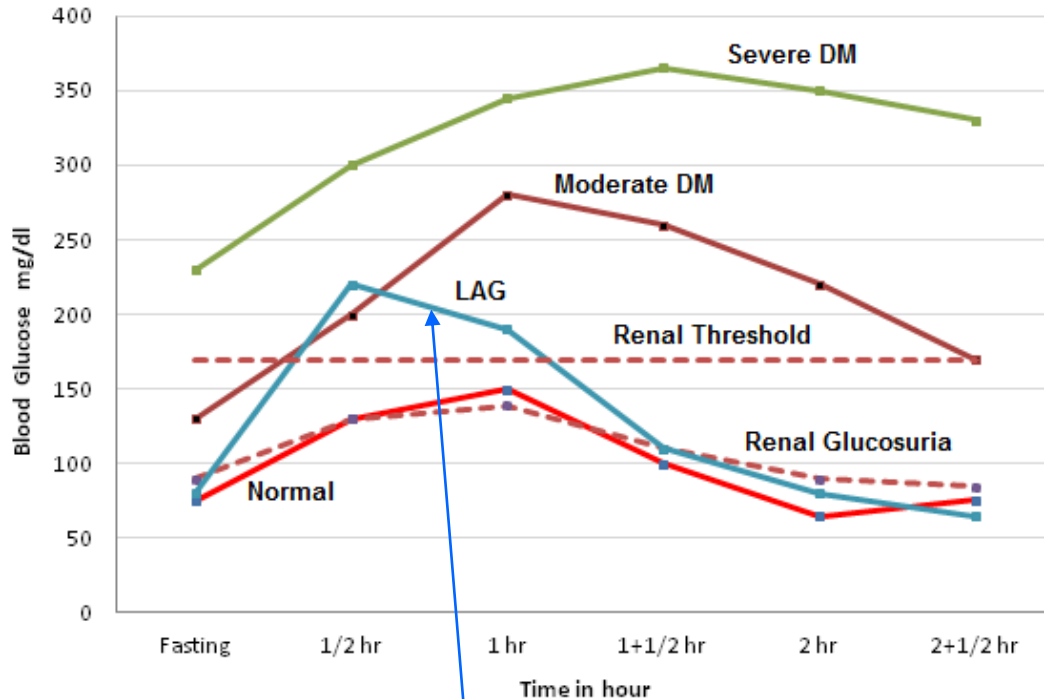
- tumory
- zánět štítné žlázy (*tyreoiditida*)
- zvýšená sekrece TSH (jeho uvolňování zesiluje např. stres)
- autoprotilátky, které se vážou na receptory pro TSH (**Graves-Basedowova choroba** – při ní se na receptory pro TSH váže autoprotilátka, která má stejný účinek jako TSH a stimuluje tvorbu hormonů)

Projevy:

- zvýšení látkové a energetické přeměny (ztráta hmotnosti, hyperventilace)
- zvýšení produkce tepla (zvýšení bazálního metabolismu až 2x)
- u pacientů se objevuje nesnášenlivost tepla a zvýšené pocení
- zvýšená lipolýza a proteolýza (ubývání svalové hmoty a osteoporóza)
- účinky na metabolismus cukrů podporují vznik reverzibilního diabetes mellitus (hyperglykemie)
- u dětí může být urychlen růst
- zvýšený minutový srdeční výdej a systolický krevní tlak (až fibrilace síní)
- zvýšená glomerulární filtrace v ledvinách a funkce střevní svaloviny (průjmy)
- zvýšená neuromuskulární dráždivost (třes, svalová slabost, nespavost)

Hormony štítné žlázy - nadbytek

Oral Glucose Tolerance Test (OGTT)

hypertyreóza

Graves-Basedowova choroba (morbus Basedowi)

- otok měkkých tkání za bulbem způsobuje exoftalmus, dvojité vidění, slzení
- zvýšené sérové hodnoty T_3 , T_4 , **snížená hladina TSH**, přítomnost protilátek proti TSH-receptorům

Hormony štítné žlázy - nedostatek

Hypotyreóza = snížená produkce hormonů štítné žlázy

Příčiny:

- nedostatek jódu v potravě
- zánětlivá poškození štítné žlázy nebo odstranění štítné žlázy
- nastává i v případech, kdy ani zvětšená štítná žláza není schopná dodat potřebné množství hormonů
- méně často kvůli nedostatečnému působení osy TRH-TSH
- syntézu produkce hormonů štítné žlázy tlumí thiouracil, thiocyanát, glutathion a další redukující látky

Projevy:

- pokles bazálního metabolismu až na polovinu, chladová intolerance
- pokles vstřebávání látek (anémie), pokles lipolýzy (růst hmotnosti, hypercholesterolemie zapříčiňující aterosklerotické změny), hypoglykémie
- těstovitá konzistence kůže (kvůli ukládáním mukopolysacharidů, **myxedém**), kůže suchá, chladná a hyperkeratinická (chybí vitamin A)
- bradykardie, zpomalené dýchání, snížená funkce ledvin (otoky) a střevní svaloviny (zácpa)
- často chraplavý hlas

Hormony štítné žlázy - nedostatek

- pokles neuromuskulární dráždivosti
- poruchy vnímání, snížená reaktivita, nechutenství, únava, poruchy paměti, deprese, ve vážnějších případech kóma
- u dospělých je narušení funkce nervové soustavy reverzibilní
- **ireverzibilní poškození mozku u fetu a novorozence!**
- snížená produkce hormonů štítné žlázy u novorozenců > retardace růstu (nanismus) a poškození CNS (kretenismus) > podávání hormonů během prvních 6 měsíců

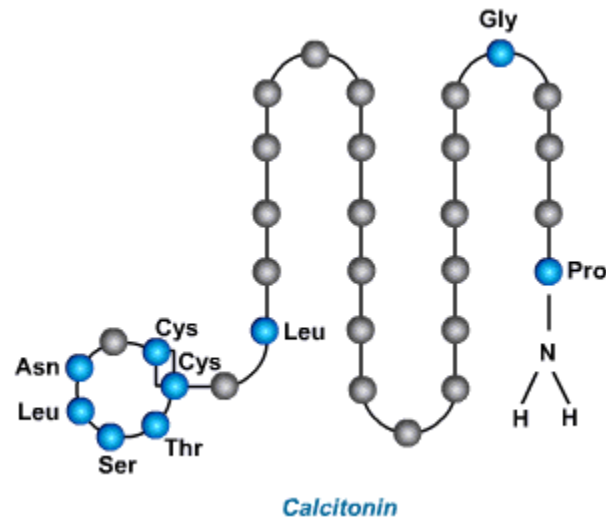

Kalcitonin (tyreokalcitonin, CT)

- 32 AMK
- calcitonin-like rodina proteinů (alternativní sestřih genového produktu např. na calcitonin gene-related peptide > vazodilatační účinek)
- parafolikulární buňky štítné žlázy (C-buňky) s receptory pro Ca^{2+}

Regulace:

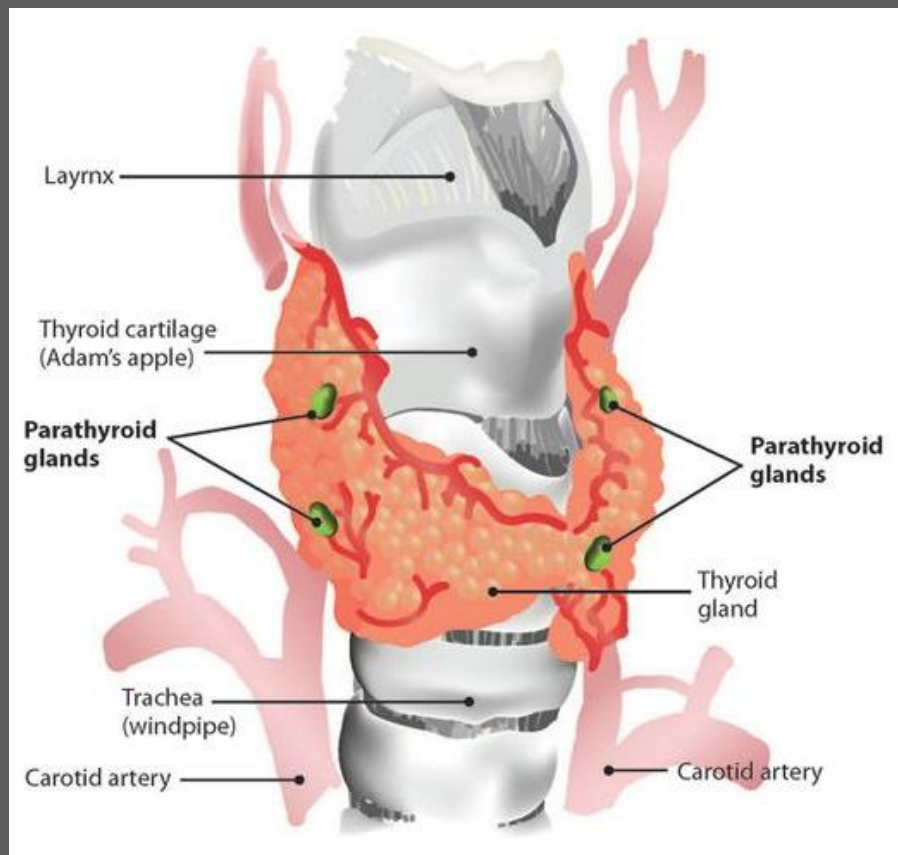
- hyperkalcemie > indukce tvorby CT; hypokalcemie > inhibice tvorby CT
- stimulační účinek gastrinu a dalších gastrointestinálních hormonů na sekreci CT

Kalcitonin (tyreokalcitonin, CT) - působení

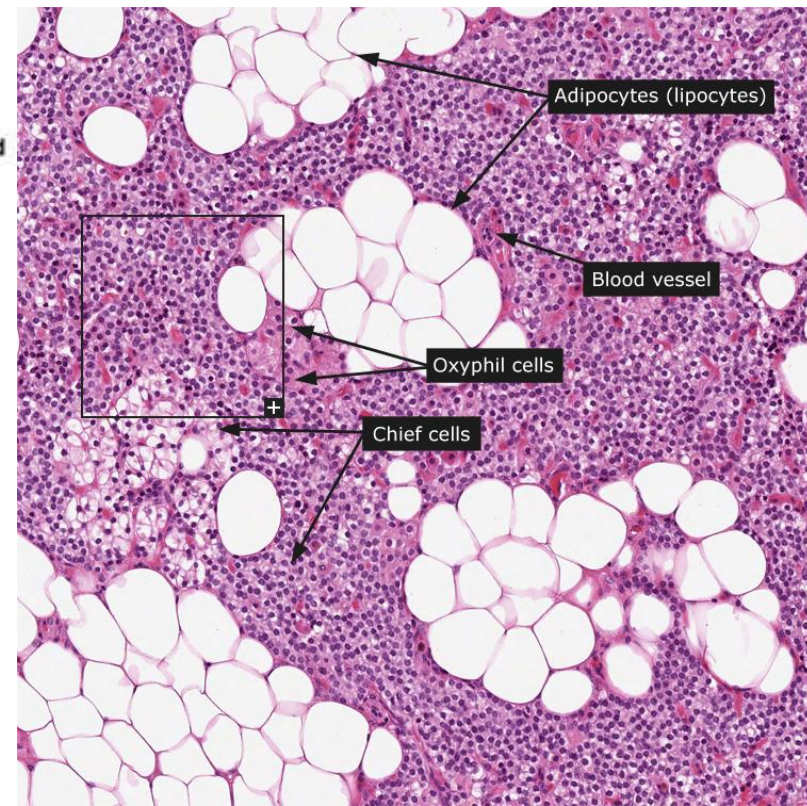
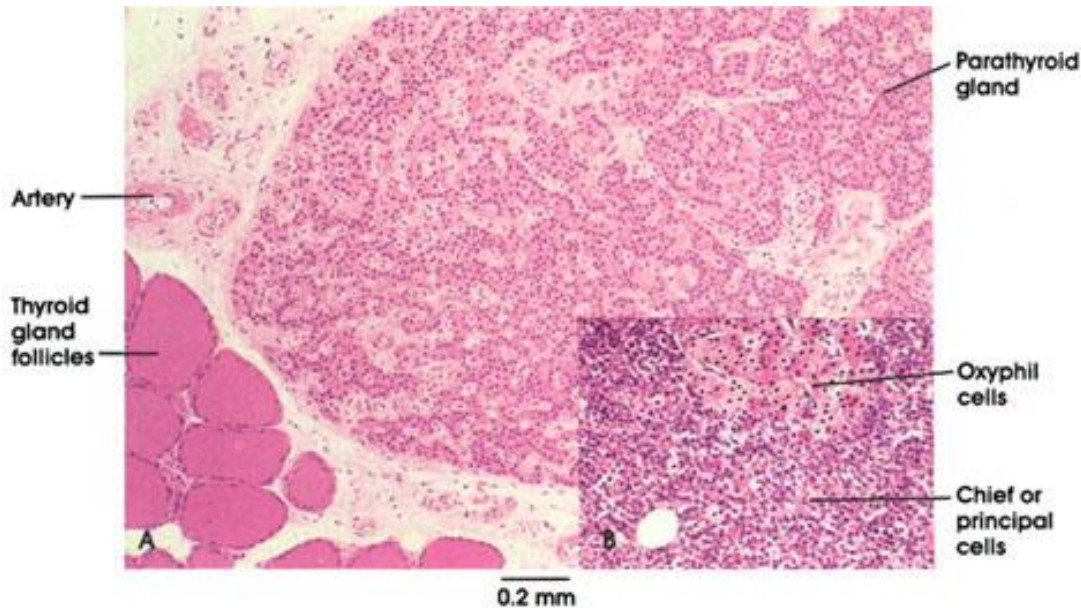
- G protein > adenylát cykláza > cAMP
- **redukuje zvýšenou koncentraci Ca^{2+} v krvi** (antagonista parathormonu)
- 99 % Ca^{2+} v kostech; 1 % v tělních tekutinách (60 % difuzibilní a 40 % vazba na albuminy a další plazmatické bílkoviny)
- celková koncentrace vápníku v séru 2,1 - 2,6 mmol/l; normální koncentrace ionizovaného Ca^{2+} je 1,25 mmol/l
- Ca^{2+} potřeba pro nervový přenos, svalovou kontrakci i srážení krve
- důležitý je součin koncentrace Ca^{2+} a fosfátu > pokud je vysoký vypadávají soli kalciumfosfátu z roztoku a ukládají se v organismu
- regulace přes střevo, ledviny a kosti

- tlumí tvorbu a aktivitu osteoklastů
- snižuje absorpci Ca^{2+} ve střevě
- zvýšené ukládání Ca^{2+} v kostech
- zvyšuje vylučování Ca^{2+} a fosfátů ledvinami
- zabraňuje hyperkalcemii po příjmu potravy
- působí v rámci ochrany kostí během těhotenství a laktace

Příštítná tělíska (*glandulae parathyroideae*)

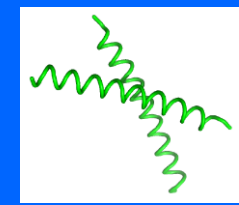

Příštítná tělíska – stavba

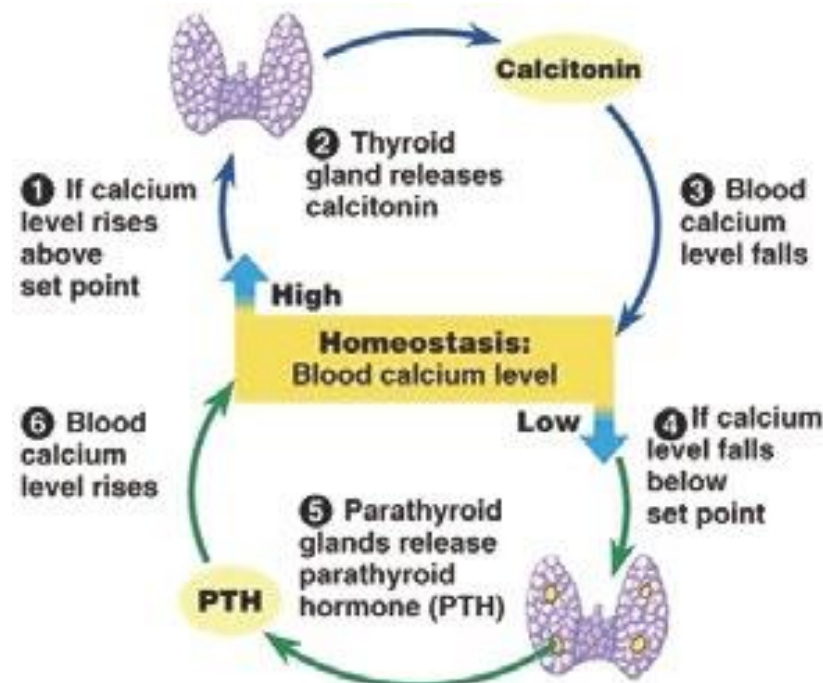
- obvykle 4 tělíska čočkovitého tvaru na zadní straně štítné žlázy (společné krevní a lymfatické zásobení)
- pouzdro z kolagenního vaziva, septa (při stárnutí se objevují více adipocyty)
- receptory pro Ca^{2+}
- **hlavní buňky** barvitelné stříbrem (sekreční granula, produkují parathormon)
- **oxyfilní buňky** (množství mitochondrií, glykogenu, bez sekrečních granul; objevují se kolem 10. roku života)

Parathormon (PTH)

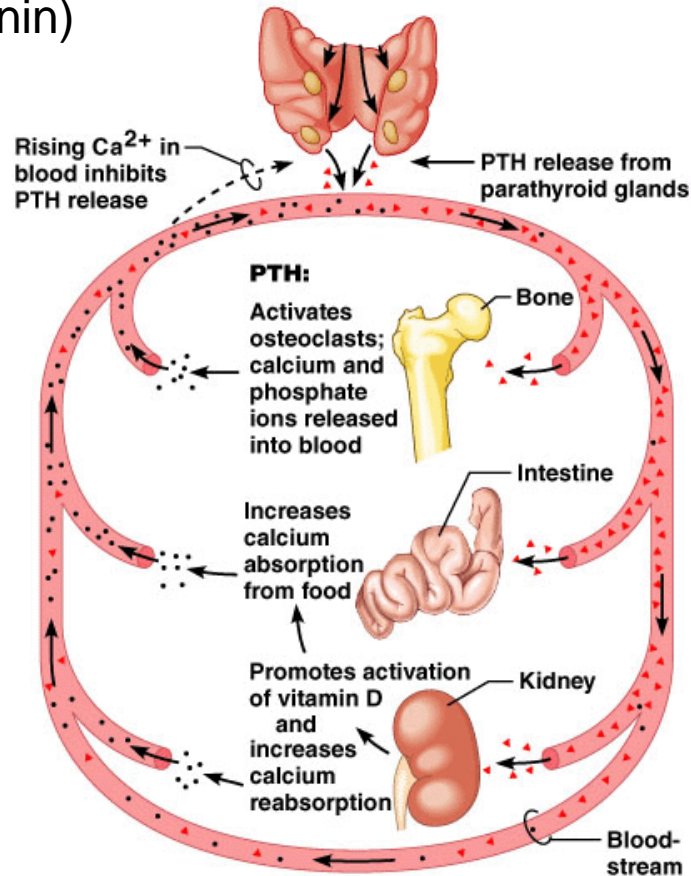

- 84 AMK, dimer s helikální strukturou
- syntézu a výdej řídí koncentrace Ca^{2+} v příštítných těliscích ($\uparrow\text{Ca}^{2+} > \downarrow\text{PTH}$; opak při hypokalcemii)
- poločas rozpadu přibližně 4 minuty
- cílovými orgány hlavně kosti, ledviny a střevo (*parathyroid hormone 1 receptor*), dále CNS, slinivka, varlata, placenta (*parathyroid hormone 2 receptor*)

Parathormon (PTH) - působení

- **zvýšení koncentrace Ca^{2+} po jeho poklesu:**
  - aktivace osteoklastů (odbourávání kostí a uvolňování vápníku a fosfátů)
  - zvyšuje syntézu kalcitriolu v ledvinách a resorpci Ca^{2+}
  - stimuluje syntézu kalcitriolu v ledvinách > resorpce Ca^{2+} ve střevě
  - tlumí resorpci fosfátů > hypofosfatemie > uvolnění Ca^{2+} z kostí (součin rozpustnosti, viz kalcitonin)

Parathormon (PTH) - patofyziologie

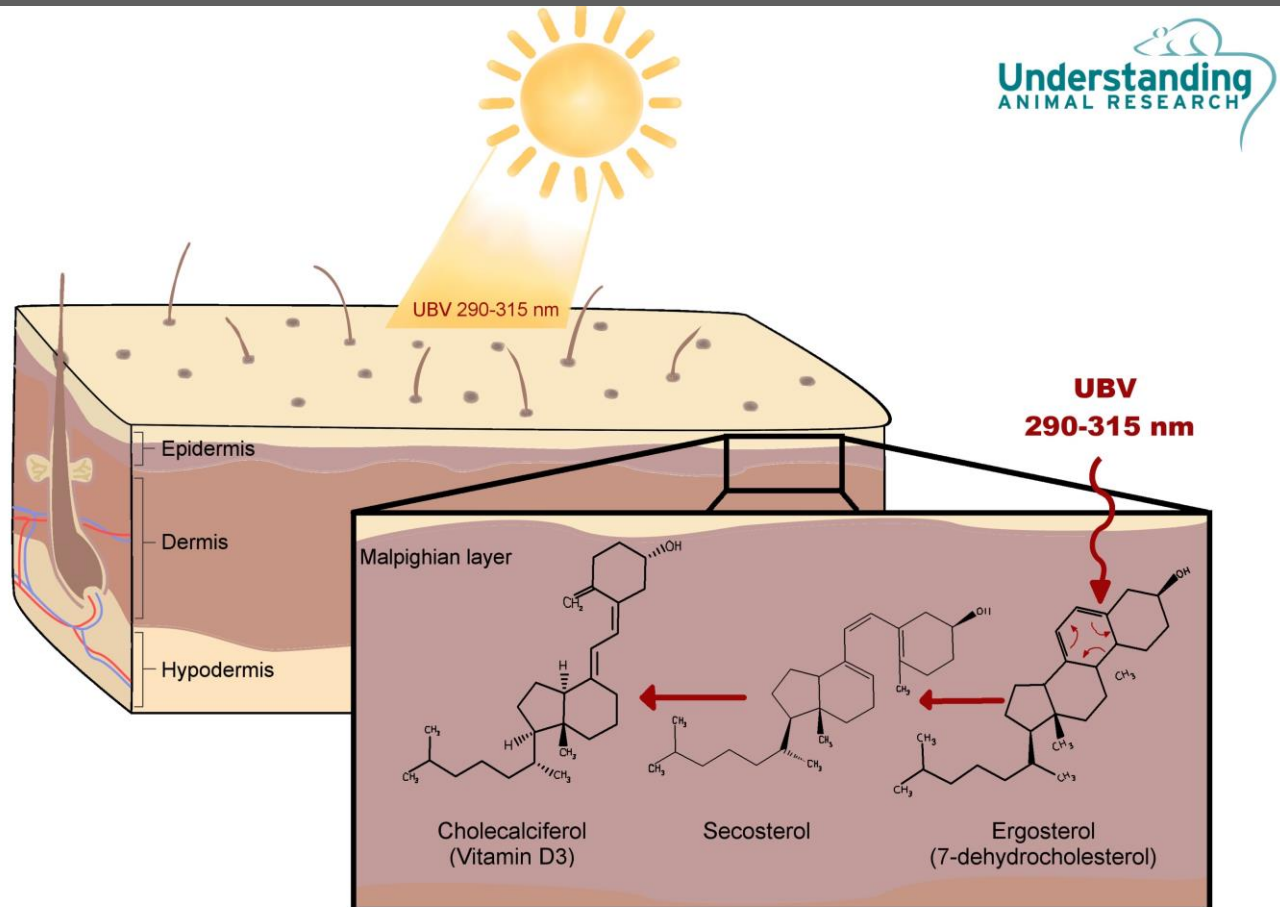
Nedostatek parathormonu (*hypoparatyreoidismus*)

- hypokalcemie
- destabilizace klidového membránového potenciálu
- křeče (tetanie)
- sekundární deficit kalcitriolu (viz dále)

Nadbytek parathormonu (*hyperparatyreoidismus*)

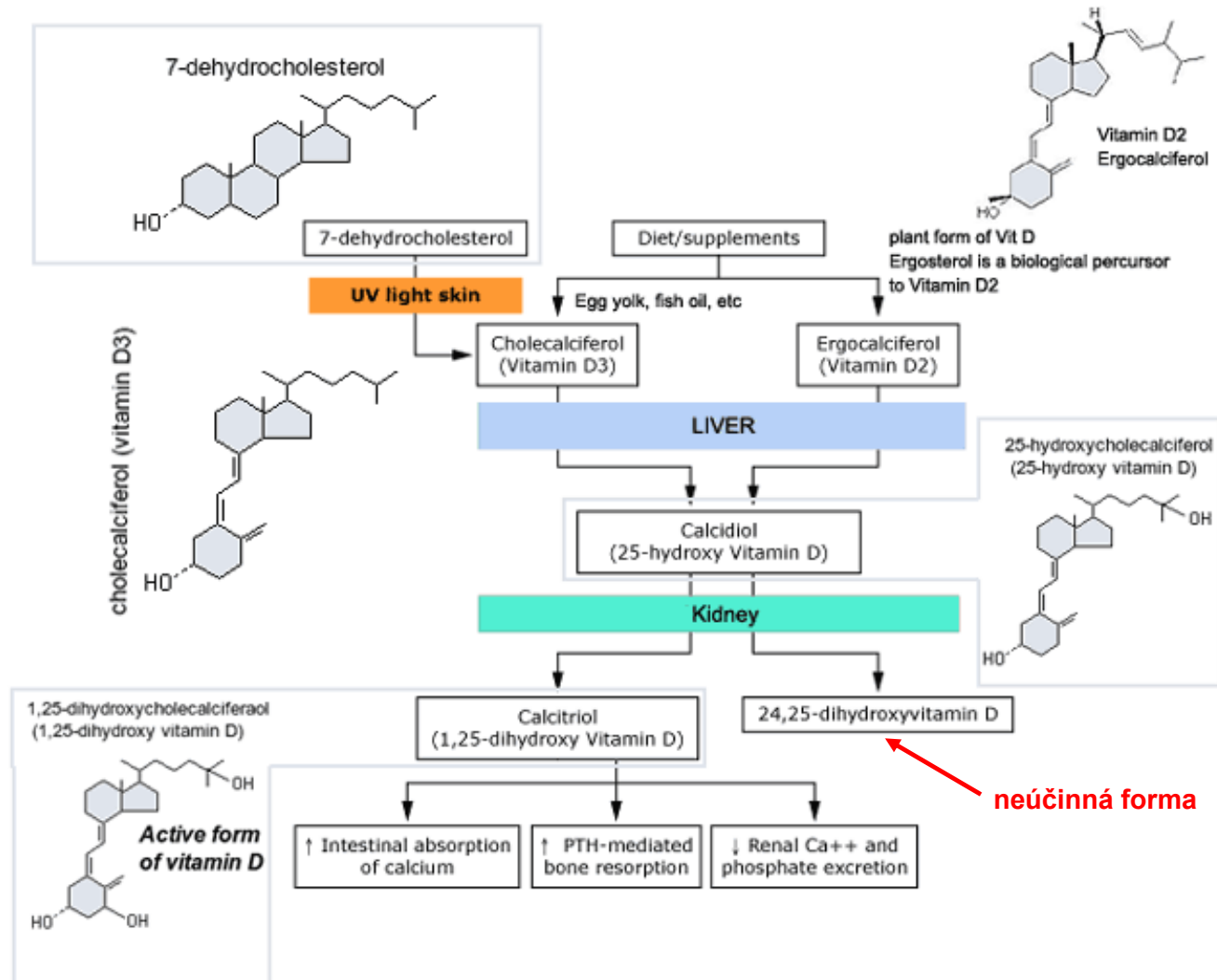
- při chronickém nadbytku dochází ke kalcifikaci orgánů (např. ledviny)
- v kombinaci s nedostatkem vitamínu D nastává demineralizace kostí (osteomalacie; u dětí rachitis) – nedostatek vitamínu D vyvolává chronickou hypokalcemii, která zvyšuje produkci parathormonu
- při překročení hladiny $3,5 \text{ mmol/l Ca}^{2+}$ v krvi (hyperkalcemický syndrom) hrozí kóma, nedostatečnost ledvin a poruchy srdečního rytmu

Metabolismus vápníku a další orgány

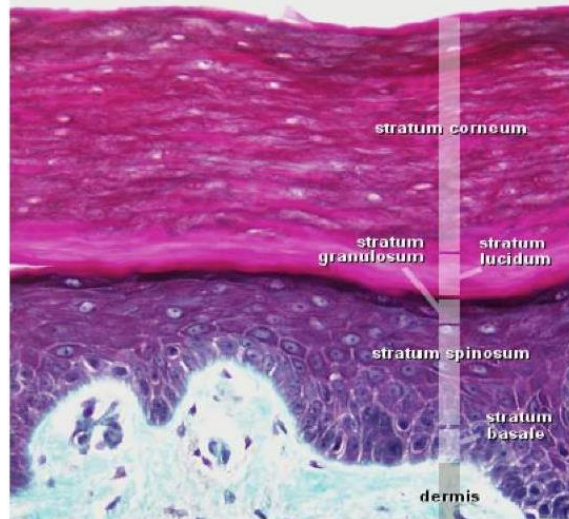
Kalcitriol (1,25-(OH)₂-cholecalciferol)

- steroid, aktivní forma vitamínu D
- syntéza závislá na více orgánech (kůže, játra, ledviny)

Kalcitriol (1,25-(OH)₂-cholekalCIFerol) - syntéza

- vznik v kůži ze **7-dehydrocholesterolu** účinkem UVB záření (270 - 300 nm)
- přes provitamin D na **vitamin D₃ (kalcIol)**
- vitamin D₃ (cholekalCIFerol) živočišný, vitamin D₂ (ergokalCIFerol) rostlinný
- transport krví ve vazbě na bílkovinný přenašeč (přednostně vitamin D₃)
- při nedostatečné expozici UV záření je nutné dodávat vitamin D₃ orálně
- v játrech přeměna na 25-OH-cholekalCIFerol (**kalcidiol**; zásobní forma s poločasem rozpadu kolem 15 dní)
- v ledvinách (a placentě) přeměna na 1,25-(OH)₂-cholekalCIFerol (**kalcitriol**; přeměnu katalyzuje **1-α-hydroxyláza**)
- 24-hydroxyláza produkuje inaktivní formu hormonu
- regulace přes enzymy katalyzující syntézu v ledvinách

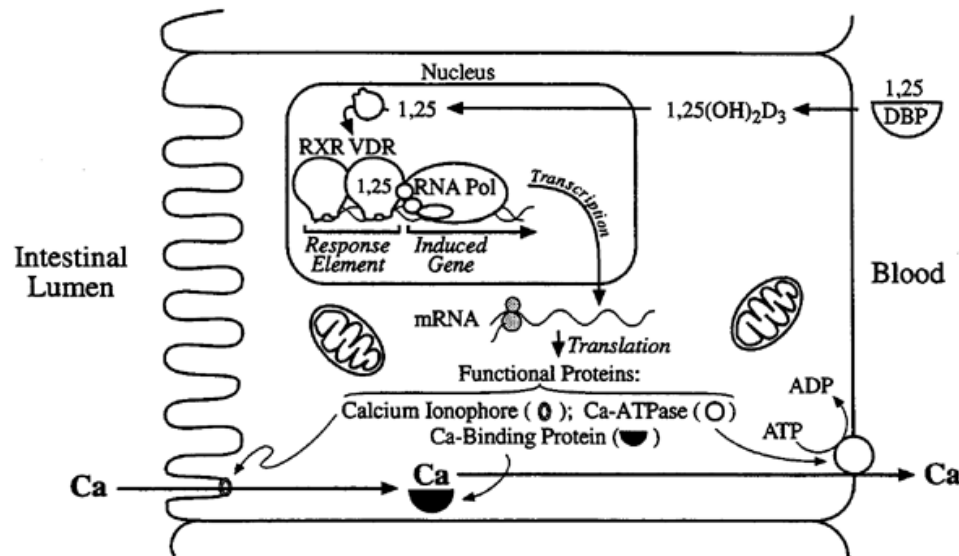

stratum spinosum

stratum basale

Kalcitriol (1,25-(OH)₂-cholecalciferol) - působení

- cílovým orgánem střevo, kosti, ledviny, placenta, mléčné žlázy (prolaktin > laktace), kůže a další
- vazba na jaderné receptory (VDR > transkripční faktor)
- indukce exprese vazebného proteinu pro vápník a Ca²⁺-ATPázy

- stimulace resorpce Ca²⁺ ve střevě
- podporuje mineralizaci kostí x při vysokých koncentracích je odvádí
- resorpce Ca²⁺ v ledvinách
- kalcitriol je produkován také monocyty/makrofágy, na které působí jako cytokin a stimuluje tak vrozený imunitní systém